

#NEGEN IS TE VEEL

BORGERHOFF
& LAMBERIGTS

Michel Vandebroeck

**ONGERUSTE
OUDERS**

simpele vraag: wat vind je lastig en wat is ondersteunend?⁷ Het eenvoudige maar weinig verrassende antwoord is dat dit erg verschilt van de ene tot de andere ouder. Maar ook dat informele steun van andere ouders (en van de eigen ouders) wellicht de meest universele vorm van steun is. Dat blijkt ook al heel lang uit ander wetenschappelijk onderzoek: dat sociale steun – de informele steun van vrienden en familie – veel belangrijker is en dat ouders bij problemen of onzekerheden veeleer deze informele steun opzoeken dan formele adviezen van experts.⁸ Toen ik een aantal jaar geleden in Brussel een uitgebreide enquête deed naar welk soort ondersteuning ouders graag zouden willen, was dat ook wat er als duidelijkste antwoord uitkwam: ondersteuning van de informele netwerken, veeleer dan cursussen, trainingen of andere vormen van advies door experts.⁹ Dat roept de vraag op of wat men benoemt als opvoedingsondersteuning ook wel echt ondersteunend is. Adviezen over opvoeding zijn doorgaans gebaseerd op wat experts denken dat ouders nodig hebben. En dat is niet altijd hetzelfde als wat ouders zelf menen nodig te hebben.

De zogenaamde opvoedingsondersteuning mag dan als beleidsdomein relatief nieuw zijn, adviezen van experts over wat goede ouders zijn en hoe ze zich horen te gedragen, kennen een heel lange geschiedenis. Ik ga hieronder in op die lange geschiedenis van opvoedingsadvies door experts en kom dan op de actuele situatie terug.

‘ KNUFFEL JE KINDEREN NOOIT‘ EN ANDERE GOEDBEDOELDE ADVIEZEN

Er is weinig nieuws onder de zon. Zolang er boeken bestaan, zijn er mensen geweest die vonden dat ze ouders moesten adviseren. Boeken met adviezen voor ouders waren er al in het midden van de achttiende eeuw, en vanaf de negentiende eeuw kwamen er almaar meer boeken die vrouwen vertelden hoe ze goede moeders moesten worden. Van de vaders was nog lang geen sprake en de moeders werden verheerlijkt. Zo schreef Betje Wolff in 1779:¹⁰

“ Is er voor een schilderkundig oog, is er voor een welgeplaatst hart, iets fraaijer, iets van meer belang, dan het aandoenlyk gezicht, eener jonge, gezonde, blymoedige Vrouw, (wier enig tooi een zindelijk huisgewaad is) Moeder van eenige aanvallige Kinderen, die zy met tedere zachtmoedigheid, met altoos waakende oplettenheid beschouwt, bezorgt, leert en vermaant?

Die verheerlijking had wel iets dubbels. Enerzijds vertelden de boeken hoe belangrijk de moeders wel waren en dus hoeveel respect we ze moesten betuigen. Maar anderzijds betekende dat wel dat die moeders de hele verantwoordelijkheid over de opvoeding op hun schouders moesten torsen. En als het misging, dan werden zij, en zij alleen, met de vinger gewezen. En het ging natuurlijk weleens mis. Aan het einde van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw leefden heel wat gezinnen in armoede en in bijzonder barre omstandigheden: heel lage lonen, slechte en ongezonde woningen, geen riolering en geen enkele sociale bescherming. Geen betaald bevallings- of ouderschapsverlof, geen ziekteverzekering, geen werkloosheidsuitkeringen. Het hoeft niet te verwonderen dat de kindersterfte bijzonder hoog was. En dat werd dan niet toegeschreven aan de moeilijke levensomstandigheden van de gezinnen, maar aan de ‘slechte’ moeders. De adviezen waren dan ook vooral gericht tot de moeders die in de fabrieken gingen werken. Zij werden gezien als de slechte moeders. Dat velen van hen uit pure noodzaak moesten gaan werken omdat de lonen zodanig laag waren dat je amper je kinderen te eten kon geven met één loon, daar maalde de burgerij niet om. Maar die burgerij fulmineerde wel over de moeders die zich zogenaamd “ontdoen van hun moederlijke plichten en niet eens de brochures lezen die we hen bezorgen”¹¹. De burgerij in de negentiende eeuw vond dat werkende moeders slechte moeders waren, onder meer omdat ze fervente voorstander was van borstvoeding. Ondertussen vergaten ze dat ze zelf het zogen van hun kinderen vaak uitbesteedden aan voedsters op het platteland en een dienstmeid hadden die alle werk deed. Er ontstond een hele wetenschap van hygiënische maatregelen om de kindersterfte te voorkomen. Die werden omgezet

De burgerij in de negentiende eeuw vond dat werkende moeders slechte moeders waren, onder meer omdat ze fervente voorstander was van borstvoeding.

in goede raad aan de moeders, zonder dat men er rekening mee hield dat die maatregelen voor de moeders in kwestie vaak onbereikbaar of onbetaalbaar waren.

Een paar tientallen jaren later, tussen de twee wereldoorlogen, maanden de nieuwe gedragswetenschappen ouders aan om hun kinderen “zo wetenschappelijk mogelijk” op te voeden. En met wetenschappelijk bedoelde men rationeel en zonder emoties. Een fragmentje uit het toen op meer dan honderdduizend exemplaren verkochte boek met opvoedingsadviezen van James Watson:

“ De verstandige manier om kinderen op te voeden, is ze als jonge volwassenen te behandelen. Kneed ze, baad ze met zorg en omzichtigheid. Laat uw gedrag altijd objectief en vriendelijk vastberaden zijn. Knuffel of kus ze nooit. Laat ze nooit op uw schoot zitten. Als het moet, kus ze dan één keer op het voorhoofd als ze welterusten zeggen. Schud ze 's ochtends de hand. Geef ze een schouderklopje als ze buitengewoon goed werk of een moeilijke taak hebben volbracht. Probeer het. In een week tijd zult u merken hoe gemakkelijk het is om volkomen objectief te zijn met uw kind en tegelijkertijd vriendelijk. U zult zich schamen voor de maffe, sentimentele manier waarop u ermee bent omgegaan.¹²

Het was de tijd van een zogenaamde wetenschappelijke manier van opvoeden, waarbij je op de klok (en in de boeken) moest kijken om te weten wanneer je je baby mocht voeden. Het doet denken aan al die baby-apps waarop je aangeeft wanneer je baby stoelgang maakt, welke kleur het had, hoe hij slaapt en de app vertelt je wanneer je hoeveel flesvoeding moet geven.

Na de Tweede Wereldoorlog veranderden de adviezen opnieuw grondig. De harde discipline had afgedaan en maakte plaats voor moederliefde. Alweer was er weinig of geen sprake van vaders. De discussie over ouderschap ging nog steeds uitsluitend over moeders. Het was de periode waarin alles draaide rond de ‘gehechtheid’: in de eerste periode van het leven

moeten baby's een veilige gehechtheidsrelatie met hun moeder aangaan, zo luidde de theorie van John Bowlby. Hij schreef dat moederliefde even belangrijk is voor de geestelijke gezondheid als proteïnen voor de lichamelijke gezondheid.¹³ Hij legde daarmee de lat voor moeders meteen bijzonder hoog:

“ Het bieden van constante aandacht, dag en nacht, zeven dagen per week en 365 dagen per jaar, is alleen mogelijk voor een vrouw die grote voldoening haalt uit het zien opgroeien van haar kind vanaf de babytijd, door de vele fasen van de kindertijd, om zo een autonome man of vrouw te worden, en die weet dat het haar zorg is die dit mogelijk heeft gemaakt.¹⁴

Onder de invloed van die gehechtheidstheorie bleef de kinderopvang in het verdomhoekje. Psychologen zoals Bowlby, maar ook zijn volgelingen, dachten lange tijd dat kinderopvang de moeder-kindband schade zou toebrengen, zeker wanneer die kinderopvang op jonge leeftijd zou starten. De vader van de gehechtheidstheorie, John Bowlby, bleef tot het einde van zijn leven werkende moeders vervloeken. Het was aan die theorie te wijten dat men nog vele jaren debatten bleef voeren over de vraag of kinderopvang nu goed of slecht is. En als er vandaag nog steeds stemmen opgaan die kinderopvang voor het eerste levensjaar in vraag stellen, dan is het nog steeds naar deze theorie dat de critici in feite verwijzen. In het hoofdstuk over de kinderopvang komen we op die discussies terug om er wat duidelijkheid over te scheppen.

Deze enkele voorbeelden tonen intussen dat de inhoud van de adviezen aan ouders voortdurend veranderde. De ene keer was het de rationele wetenschappelijke opvoeding die het haalde, de andere keer stond vooral de emotie op het voorplan. Wat evenwel niet veranderde (en nog steeds weinig verandert) is dat de opvoeding van jonge kinderen gezien werd als een vrouwenzaak en een staatszaak. Een vrouwenzaak omdat men het natuurlijk vond dat de vader de kostwinner was. En een staatszaak omdat men de moeder verantwoordelijk achtte

Wat evenwel niet veranderde (en nog steeds weinig verandert) is dat de opvoeding van jonge kinderen gezien werd als een vrouwenzaak en een staatszaak.

opvoedingsadvies zou bestaan dat voor alle ouders van toepassing is. Laat ons dan ook stoppen met te spreken over een norm en afwijkingen van de norm. Stilaan worden al die zogenaamde afwijkingen en variaties immers zélf de norm. Het is misschien wel te begrijpen dat mensen in deze grote diversiteit op zoek zijn naar een nieuwe norm, naar een houvast, naar een nieuwe expert die de witte van de zwarte schapen scheidt, maar dat lijkt me niet echt een stap vooruit. Laat ons beter stoppen met enigszins wantrouwend te kijken naar de keuzen die mensen maken voor hun leven en dat van hun kinderen. Laat ons ervan uitgaan dat ouders dat doordacht doen, dat ze goede redenen hebben om te doen wat ze doen. Ook al begrijpen we hun redenen niet altijd. Laat ons ervan uitgaan dat elke ouder het beste wil voor zijn of haar kind en daar – gegeven de omstandigheden – zo goed en zo kwaad mogelijk probeert naar te handelen. Opvoeden is per slot van rekening ook maar behelpen. En laat ons vooral het discours “eigen schuld, dikke bult” verlaten. In de plaats kijken we naar wat de samenleving voor ouders kan betekenen, naar datgene waar je als ouder zelf mag op rekenen, naar hoe de verantwoordelijkheid over het opvoeden gedeeld kan worden.

DE EERSTE DUIZEND DAGEN EN DE PARANOÏDE OUDER

De laatste paar jaar is de druk op de schouders van ouders nog een heel stuk toegenomen. Er is almaar meer sprake van het belang van de eerste duizend dagen. De redenering is dat die eerste duizend dagen een kritische periode zouden zijn voor de ontwikkeling van het kind. Wanneer daar dingen misgaan, dan zou dat grote gevolgen hebben voor de latere ontwikkeling en de suggestie is dat fouten in die eerste periode misschien ook niet meer volledig hersteld kunnen worden. Die redenering wordt vervolgens nog versterkt door beelden als “de bedrading van de hersenen” of “de architectuur van het brein” die in de eerste levensjaren gevormd wordt. En wat er misloopt, wordt dan “toxische stress” genoemd, die de hersenen schade zou toebrengen en daardoor de optimale ontwikkeling zou hypothekeren. Die begrippen zijn uitgevonden door het Framing

Institute, een Amerikaanse denktank die strategieën ontwikkelt om beleid te beïnvloeden²⁴. Ze doen dat door panels van beleids mensen allerlei metaforen voor te leggen en dan te kijken welke metaforen hun opvattingen het meest beïnvloeden, welke blijven hangen. De metaforen van “bedrading”, “architectuur van de hersenen” of “toxische stress” zijn uitgekozen omdat men ontdekte dat mensen ze gemakkelijk geloven en een zeker dramatisch effect hebben. Het Harvard Institute for the Developing Child, een commerciële spin-off van Harvard University, heeft die termen dan continu verspreid. Ze zijn sindsdien ook in het Nederlandse taalgebruik overgenomen, op manieren die wetenschappelijk vaak weinig correct zijn. Maar ze hebben wél als

De metaforen van “bedrading”, “architectuur van de hersenen” of “toxische stress” zijn uitgekozen omdat men ontdekte dat mensen ze gemakkelijk geloven.

effect dat er een grote druk op jonge ouders gelegd wordt. De impliciete suggestie is immers dat als die ouders hun ouderlijke plicht niet optimaal vervullen, hun kind er voor eeuwig en altijd onder zal lijden. En die ouderlijke plichten worden almaar minder een zaak van liefde en genegenheid, maar steeds meer een zaak van vaardigheden, skills, om kinderen een optimale ontwikkeling te bezorgen. Het gaat dan over hoeveel uren je voorleest, over qualitytime, over je huis als miniatuurschool. Je komt thuis van een lange werkdag, misschien een beetje gestresseerd, onderweg vraag je je af wat je die avond als eten op tafel zal zetten, en welke boodschappen daarvoor nodig zijn, en als ook die rush achter de rug is, dan zal dat uurtje dat er overblijft wel qualitytime moeten zijn. Of dan zal je met veel interesse en didactische kennis ter zake toch eens moeten kijken of de werkblaadjes van je kleuter wel getuigen van het beheersen van de pincetgreep.

Dat is wat Furedi²⁵ het babydeterminisme noemt. Jonge kinderen worden gezien als intens kwetsbaar en als heel beïnvloedbaar, vooral voor ouderlijke invloeden. Er wordt beweerd dat ze heel gevoelig zijn voor de schadelijke effecten van ouderlijke incompetentie of verwaarlozing en dat ze sterk reageren op opvoeding en stimulatie door de ouders. De heersende opvatting is dat de ontwikkeling van kinderen op de lange termijn wordt bepaald door de vroege ervaring, waarin ouders een dominante en beslissende rol spelen. Er wordt beweerd dat als het gedrag van ouders tijdens die vroege jaren positief is, kinderen voorbestemd zijn om op te groeien tot

worden dat toont dat de ouderlijke opvoeding er weliswaar toe doet, maar dat kinderopvang en kleuterschool er evenzeer toe doen³². Daarover meer in het volgende hoofdstuk. Maar eerst sta ik nog even stil bij die andere paradoxale boodschap van de opvoedingsondersteuningsindustrie: de zelfzorg.

NOG EEN PARADOXALE BOODSCHAP: ZORG VOOR JEZELF

Zowat alle adviesboeken voor jonge ouders geven het als een van hun gouden tips mee: wees jezelf en zorg voor jezelf, ofwel: “wees authentiek”. Ook het *ABC van baby tot kleuter*, dat we eerder al zijn tegengekomen, zei: “Neem regelmatig tijd voor jezelf! (...) Blijf in jezelf geloven en denk positief.” En de tien geboden van het Triple P-programma (*Positive Parenting Program*) voor positief ouderschap eindigen met: “Zorg voor jezelf. Het is moeilijk om een kalme, ontspannen ouder te zijn als je last hebt van stress, bezorgdheid of depressie. Probeer wekelijks tijd te vinden om je te ontspannen of iets leuks te doen.”³³ Ook alle populaire boeken zeggen het: zorg voor jezelf. Bewaak je ‘me-time’.

Tja, het zal wel, dat je rustiger met je kind kan omgaan als je tijd voor jezelf hebt. Het zal ook wel dat het makkelijker gaat als je consequent bent en het gevoel hebt “jezelf te zijn” (wat dat ook mag betekenen). Het omgekeerde is evenzeer waar. Als je een consequente baby of peuter hebt, als je een baby hebt die niet makkelijk overstuurt is en wel makkelijk in slaap raakt, of een peuter die zich niet zo snel op de grond gooit in de supermarkt omdat hij dat ene raketijstje nu niet krijgt, dan heb je ook wat meer tijd voor jezelf en is het ook een stuk makkelijker om consequent te zijn. En wat als je kind niet ontwikkelt zoals dat volgens de boeken of de curves in je opvolgboekje of in je app hoort? Wat als het een motorische of een verstandelijke beperking heeft? Moet je dan als ouder plots therapeutische vaardigheden aankweken? En in welke me-time moet dat dan?

Waar ik me over verbaas is dat het telkens weer gaat over hoe je als ouder zelf voor alles verantwoordelijk gesteld wordt. Als je er even niet meer tegen kan, als het even niet goed lukt, dan moet je ook nog eens voor jezelf zorgen... Wat is er dan zo fout om anderen eens voor jou te laten zorgen? Wat is er mis met te zeggen: “Ik wil die verantwoordelijkheid over het opvoeden van mijn kind wel delen. Ik wil ze niet alleen dragen”? Niemand draagt die overigens alleen. “Wees jezelf”, “wees authentiek” zijn vreemde boodschappen. Misschien betekenen ze dat je niet moet luisteren naar advies van anderen, maar wat doen ze dan in een adviesboek? Het zijn per slot van rekening typische voorbeelden van wat psychologen een *double bind* noemen: een paradoxale boodschap die zichzelf tegenspreekt en die daardoor maakt dat je het nooit goed kan doen. Een klassiek voorbeeld is de zin “wees spontaan” of “wees vrij”. Als je eraan gehoorzaamt (of dat probeert), dan ben je niet spontaan, niet vrij, want je doet wat de ander je opdraagt. En als je niet gehoorzaamt, ben je dus niet spontaan of niet vrij en is het ook niet goed. Het zijn daarom gekmakende boodschappen. De vraag is of “wees authentiek” en “wees jezelf” in essentie niet even onmogelijke raadgevingen zijn. En of “zorg voor jezelf” niet een manier wordt om te zeggen “trek je plan”.

ONZEKERE OUDERS: EEN GAT IN DE MARKT?

Ik heb ze ooit een jaar lang bijgehouden: de krantenkoppen die het hebben over ouders. Een kleine greep uit die omvangrijke verzameling: “Hoe lang mag de baby met de ouders op de kamer?” “Met de harde hand opvoeden is een slecht idee” “Als ouders te veel commando’s geven” “Wanneer ouders te veel op hun mobiel zitten, dan leidt dit tot gedragsproblemen bij de kinderen” “Vaders zijn meer beschermend dan moeders” “Ouder die zijn kind jonger dan 10 alleen laat fietsen neemt een groot risico” “Kinderen hebben een tekort aan slaap” “Ouders kiezen te snel de kant van hun kind” “Vlaamse kleuters bewegen te weinig” “Je hoeft je niet constant tegenover je kind te verantwoorden” “Worden baby’s slimmer van Mozart?” Dit is slechts een kleine selectie. Er zijn er natuurlijk veel meer: over zogenaamde

KINDEROPVANG

of punten waar jij belang aan hecht die je niet in zo'n enquête kwijt kan. We moeten ook blijven beseffen dat die tevredenheid weinig zegt over de proceskwaliteit. En dat het een hele reeks structurele kwaliteitskenmerken zijn die samen de proceskwaliteit beïnvloeden. Of beter gezegd: die de noodzakelijke – maar niet altijd voldoende – voorwaarden zijn voor proceskwaliteit. Omdat die structurele kenmerken ertoe doen en omdat ze wel erg kunnen verschillen naargelang de opvangvorm, ga ik daar nu wat uitgebreider op in.

EEN VERSNIPPERD BEELD: DE ORGANISATIE VAN DE KINDEROPVANG

De Vlaamse kinderopvang heeft ruim 95.000 kindplaatsen. Een eerste heel algemeen onderscheid is dat tussen gezinsopvang en groepsopvang. De overheid benoemt als gezinsopvang alle opvang van acht kinderen of minder: de onthaalouders. De meeste van die onthaalouders zijn aangesloten bij een dienst voor onthaalgezinnen en hebben daarom een gedeeltelijk sociaal statuut met een aantal sociale rechten. Men noemt dat met een dure Latijnse term het statuut *sui generis*. Je zou het ook gewoon een nepstatuut kunnen noemen. Sinds een paar jaar is er ook een beperkt aantal onthaalouders die gewoon werknemers van de dienst zijn en dus wél een volwaardig sociaal statuut hebben. De onthaalouders die in loondienst zijn van of aangesloten zijn bij een dienst voor onthaalouders, worden in principe geselecteerd en begeleid door die dienst. De koppeling tussen vraag en aanbod is eveneens een verantwoordelijkheid van die dienst, ook al zijn de onthaalouders geen werknemers. Eind 2021 waren er ruim 3500 dergelijke onthaalouders actief. Er zijn ook onthaalouders die volkomen zelfstandig werken, zonder begeleiding door een dienst voor onthaalgezinnen. Hun aantal neemt gelukkig af. Eind 2021 waren er nog 322 actief.

Groepsopvang is alle opvang van meer dan acht kinderen. Dat laatste is dus per definitie opvang die door meer dan één volwassene gebeurt – of

dat zou toch zo moeten zijn. Eind 2021 ging het om zowat 2100 locaties: de kinderdagverblijven of crèches. Die kunnen georganiseerd zijn door lokale overheden (stedelijke of gemeentelijke kinderopvang). Heel wat kinderdagverblijven zijn ook georganiseerd door vzw's; ze zijn autonoom maar vaak aangesloten bij een van de twee grote koepels: het Vlaams Welzijnsverbond of de Federatie van Sociale Ondernemingen (SOM). Er zijn ook almaar meer kinderdagverblijven die opgezet worden door grote non-profitorganisaties (Helan, Infano, Ferm, i-mens...) en dus niet of minder als autonome entiteiten opereren. Tot slot is er ook een klein aantal kinderdagverblijven dat door *for-profit* commerciële organisaties wordt aangeboden, waarvan Babylou de belangrijkste is. Er bestaat ook een soort tussenvorm, en dat zijn de samenwerkende onthaalouders. Het gaat dan om twee of meer onthaalouders die samen kinderen opvangen in een pand dat doorgaans niet hun eigen woning is. Die zijn vergund als groepsofvang, maar worden gesubsidieerd als gezinsopvang. Zo zijn er eind 2021 bijna vijfhonderd actief en hun aantal neemt stilletjes aan toe.

Je merkt het, de Vlaamse kinderopvang is erg versnipperd en het is niet altijd makkelijk om een goed overzicht te hebben van hoe die kinderopvang

De versnippering en de complexiteit van de kinderopvang is het gevolg van een historische ontwikkeling, waarbij steeds meer 'koterij' is bijgebouwd.

georganiseerd is. Toch is het belangrijk dat je als ouder weet waar je voor staat en hoe de grote verschillen in kinderopvang en in regelgeving tot stand zijn gekomen. De versnippering en de complexiteit van de kinderopvang is namelijk het gevolg van een historische ontwikkeling, waarbij steeds meer 'koterij' is bijgebouwd aan de kinderopvang.

In het begin – en dan heb ik het over de jaren 1900 – waren er enkel kinderdagverblijven. Onthaalouders bestonden wel, ze werden toen 'bewaaresters' of 'bewaaksters' genoemd, maar ze werden sterk gewantrouwd en zo veel mogelijk vermeden. Zoals we eerder hebben gezien, beschouwde men die kinderdagverblijven als een tijdelijk, noodzakelijk kwaad. Men was ervan overtuigd dat ze na verloop van tijd zouden verdwijnen. Aan het begin van de jaren 1970 wijzigde die visie grondig en nam de overheid een aantal besluiten om die kinderdagverblijven beter te financieren, onder druk van

het almaar groter aantal werkende vrouwen. Terwijl er in 1960 amper 53 kinderdagverblijven waren in België, waren dat er in 1978 al 271 en nog eens 246 peuterscholen. Op die peuterscholen (ingericht in de scholen en bedoeld voor kinderen van 18 maanden tot 3 jaar) kom ik terug in het hoofdstuk over de kleuterschool. Er werden in de jaren 70 op korte tijd zodanig veel kinderdagverblijven opgericht dat er plaats te veel was. De jaren 70 waren tegelijk ook de periode waarin de allereerste dienst voor opvanggezinnen werd opgericht, met name in Brugge, en aan het eind van dat decennium waren er al 22 dergelijke diensten voor opvanggezinnen.⁶⁹ Maar in 1979-1980 brak er een economische crisis uit, de grootste crisis tot dan toe sinds de wereldoorlogen. Die crisis heeft het aanzicht en het beleid van de kinderopvang grondig veranderd op een manier die de organisatie van de kinderopvang tot op vandaag beïnvloedt.

Crisistijd

De jaren 1980 waren crisisjaren met torenhoge werkloosheid en het begin van legendarische begrotingstekorten. De toenmalige minister Rika Steyaert besliste om tien jaar lang (van 1979 tot 1989) geen enkele nieuwe kinderopvang te erkennen en te subsidiëren. De werkloosheid trof vooral de arbeiders in de fabrieken, maar in de dienstensector (waar steeds meer vrouwen werkten) bleef de tewerkstelling wel nog toenemen. Als gevolg daarvan ontstonden wachtlijsten in de kinderopvang, die tot vandaag nog steeds niet weggewerkt zijn. Die wachtlijsten werden zodanig lang, dat men in 1989 niet anders kon dan toch nieuwe kinderopvang oprichten. Intussen hadden we ook de eerste staatsvormingen achter de rug en was de kinderopvang geen Belgische bevoegdheid meer, maar een Vlaamse aangelegenheid geworden. Het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn werd opgedoekt, dat wil zeggen: het werd opgesplitst in het Vlaamse Kind en Gezin, het Franstalige Office Nationale de l'Enfance en het Duitstalige Kinderhilfsfonds (vandaag Kaleido Ostbelgien). In 2021 ging Kind en Gezin samen met het Agentschap Jongerenwelzijn onder de naam Opgroeien. Daarom gebruik ik beide namen af en toe wat door elkaar.

zicht zouden krijgen op de lijst van initiatieven waar klachten over zijn. Het is dus te verwachten dat in de periode tussen 2022 en 2024 allerlei maatregelen zullen uitgevoerd worden om ouders meer inzage te geven en makkelijker een klacht te kunnen indienen en opvolgen wat er mee gebeurt. Belangrijk is dat de parlementaire onderzoekscommissie erkende dat de gangbare norm van acht of negen kinderen per volwassene te hoog is en dat men zich voorneemt om daar iets aan te doen.

De vele discussies in het Vlaamse parlement in het voorjaar van 2022 zouden je kunnen doen denken dat de hele Vlaamse kinderopvang er slecht aan toe is en dat er amper kinderdagverblijven of onthaalouders zijn aan wie je je baby nog met een gerust hart kan toevertrouwen. Niets is minder waar. Uit het onderzoek dat hierover op grote schaal in Vlaanderen gebeurde, blijkt een veel genuanceerder verhaal. Daarover gaat het volgende deel.

DE KWALITEIT VAN DE VLAAMSE KINDEROPVANG: WAAR STAAN WE?

We hebben een redelijk goed idee van de kwaliteit van de Vlaamse kinderopvang, omdat die een paar jaar geleden grondig in kaart is gebracht. Tussen 2015 en 2017 leidde ik vanuit de UGent – samen met prof. dr. Ferre Laevers van de KU Leuven – een team van onderzoekers. In opdracht van Kind en Gezin voerden we het eerste omvangrijke onderzoek om de kwaliteit van de Vlaamse kinderopvang in kaart te brengen. Dat was de nulmeting van het MeMoQ-onderzoek (Measuring and Monitoring Quality). Het was de bedoeling dat deze nulmeting om de paar jaar zou herhaald worden. Dat is nog niet gebeurd, mede door de coronapandemie. De kwaliteit kan uiteraard wat veranderd zijn en een nieuwe grote meting (de ‘één-meting’) is gepland voor 2023-2024. Wat ik hieronder vertel over de kwaliteit van de Vlaamse kinderopvang is dus een beetje gedateerd. Toch mogen we aannemen dat die kwaliteit niet fundamenteel veranderd is in die tijd. Het nieuwe decreet (van 2014) was al in voege,

educatieve ondersteuning nog tamelijk goed zat wanneer de kinderbegeleiders een activiteit met de kinderen organiseerden en begeleidden. Maar vooral bij zorgmomenten (zoals het eten, het verluieren) bleven veel kansen om de ontwikkeling van kinderen te stimuleren nog onbenut. Tijdens deze momenten wordt er weinig met kinderen gesproken. Dat is jammer, want dit kunnen heel mooie momenten zijn waarop kinderbegeleiders praten met kinderen. Het wil niet zeggen dat de kinderopvang schooltje moet spelen. Maar wel dat men kijkt naar kinderen en nagaat wat kinderen kan boeien om helemaal op te gaan in hun spel, dat men kinderen rijke taal aanbiedt, hen uitdaagt om iets nieuws te proberen.

Dat heeft veel met de opleiding te maken. In het leerplan ‘pedagogisch handelen’ voor de toekomstige kinderbegeleiders komt die educatieve ondersteuning wel aan bod. Maar in de concrete toepassing in de klas zien we een andere realiteit. Een doorlichting van de gebruikte lesmaterialen toont dat de domeinen die in MeMoQ het zwakste scoren (de educatieve ondersteuning) ook het minst aan bod komen in de klas.⁷⁶

Anderzijds heeft het ook met omkadering en dus tijdgebrek te maken. Een kinderbegeleider getuigt:

Op drukke dagen zitten we met zeventien peuters en daar sta ik met mijn collega alleen voor. Als we dan appels moeten schillen of eten opdienen, dan is het echt alle hens aan dek om te zorgen dat iedereen een slabbetje aan heeft, dat de patatjes niet door de lucht vliegen, of dat er geen conflicten zijn omdat de ene in het bord van de andere zit te lepelen. Dan lukt het echt niet meer om ook aandacht te hebben voor de taal of voor de ontwikkeling van elke peuter. Ik vind dat jammer, maar het is wel zo.

Samen met de begeleiders kan je erachter komen of er grote verschillen zijn tussen de aanpak thuis en de aanpak in de opvang. Dan kan je samen bekijken hoe je die overgang het best maakt. Daar zijn veel voorbeelden van. Sommige baby's zijn bijvoorbeeld gewend om thuis in de woonkamer in te slapen en kunnen erg moeilijk de slaap vatten als ze alleen in een stille ruimte worden gelegd. Dan is dat een probleem als de baby's in het kinderdagverblijf in een afzonderlijke slaapkamer te slapen worden gelegd. Sommige baby's kunnen niet goed aan één stuk door drinken en krijgen braakneigingen als ze dat doen, maar eten beter als er af en toe gepauzeerd wordt en hebben zo hun eigen kleine signalen om aan te geven wanneer die pauze er moet aankomen. Er zijn ontelbaar veel kleine gewoonten en die vallen soms heel erg moeilijk uit te leggen. Het is dan makkelijker om ze te tonen. De film *Wiegelied* voor Hamza van VBJK toont zo'n voorbeeld. Een verantwoordelijke vertelt:

We hadden hier een kindje uit Somalië en dat wilde niet slapen. We hebben echt van alles geprobeerd en dat lukte maar niet, hij bleef huilen. En dan hebben we de mama gevraagd om het kind te laten slapen en gekeken hoe zij dat deed. Zij zong een lied voor haar kind. Dan hebben we gevraagd of we dat mochten opnemen en nu spelen we dat af als we het kind te slapen leggen. Vanmiddag hebben we dat een eerste keer geprobeerd en toen is dat alvast gelukt.⁸²

GETUIGENIS

Dat is ook waar die wenperiode voor dient. Het gaat er dus niet om dat je één keer een uurtje komt om uitleg te krijgen van de kinderbegeleider over “zo doen wij het”. Het gaat erom dat je zelf aangeeft wat jouw ritme is, wat jij geschikt vindt voor jou en je kind en dat je vraagt aan de kinderopvang om dat op jullie ritme te doen. Want opvoeden doe je samen: jij als ouder, samen met de opvang. Voor de jongste baby's mag je wel verwachten dat het ritme van je baby voor eten en slapen gevolgd wordt. Je kan dan bespreken hoe dat geleidelijk aan, zowel in de opvang

als thuis, kan veranderen en evolueren naar een groepsritme tegen dat je kind naar de peuters gaat. Je kan die wenperiode ook voortzetten door af te spreken dat je na enkele weken je kind even voor een uurtje brengt zonder dat je erbij blijft, om te zien hoe dat gaat. Alles hangt af van hoe jij het ziet. Kom daar dus gerust voor uit. De wenperiode mag best ook een wensperiode zijn.

Voortdurend overleg

Deskundigen zijn het niet alleen eens over het belang van de wenperiode voor iedereen die betrokken is: ouders, kinderen en begeleiders, maar ook dat het voortdurend overleg daarna even belangrijk is⁸³. Dat gaat dan over de dagelijkse breng- en haalcontacten waarop je uitwisselt hoe het thuis was of hoe de opvang verliep. En laat dat asjeblijft iets meer zijn dan: “Dag mama, dag papa, hij heeft goed gegeten en alles is oké.” Maar we weten allemaal dat het bij die breng- en haalcontacten ook best druk kan zijn en dat er niet altijd tijd is om veel uit te wisselen. Daar hebben verschillende kinderopvanginitiatieven iets op gevonden. Sommigen werken met een dagboek waar allerlei zaken in opgeschreven worden en dat ook mee naar huis gaat, zodat je daar als ouder rustig in kan kijken en het kan aanvullen. Vaak wordt, bijvoorbeeld na één maand en nadien op geregelde tijdstippen, een afzonderlijk overleg gepland. Het laat je toe om rustig, buiten de leefgroep, te bespreken hoe het nu gaat, welke zorgen er zijn. Vraag daar gerust naar. En vergeet niet dat het een recht is van de ouders om op alle momenten toegang te hebben tot alle ruimtes waar de kinderen verblijven. Let wel op, als je gebruikmaakt van dat recht, dat je kinderen niet bang maakt of uit hun slaap haalt. Een kinderbegeleider uit Brussel getuigt:

en nabij het maximumtarief in de kinderopvang van Trap 2, maar soms kan dat ook een stuk hoger zijn. Een enquête in Brussel heeft aangetoond dat de ouderbijdrage in 2021 gemiddeld 690 euro per maand bedroeg voor een voltijdse opvang, met uitschieters tot 1100 euro.

Bestellen is betalen

Sinds 2014 moet je bij de start van de opvang verplicht een opvangplan opstellen. Dat doe je in overleg met je opvang. De reden? De voorziening mist subsidies als een kind niet komt en ze wil de beschikbare plaatsen daarom zo efficiënt mogelijk beheren. Het opvangplan betekent dat je vastlegt wanneer je kind wel en niet zal komen. Je wordt verwacht je aan dat plan te houden. Je hebt recht op minimaal achttien dagen (zogenaamde 'respijtdagen') per jaar, dagen dat je kind niet naar de opvang komt terwijl dat wel afgesproken was. Maar de manier waarop deze regels in de praktijk toegepast worden, zijn erg verschillend tussen opvanglocaties. Enkele voorbeelden: enkele voorzieningen geven meer dan achttien respijtdagen, maar de meeste houden zich doorgaans aan het minimum. Sommige opvanglocaties laten toe dat het opvangplan geregeld verandert, wat belangrijk is als je veranderende werkomstandigheden of gezinsomstandigheden hebt. Andere organisatoren laten dit maar één keer per jaar of zelfs helemaal niet toe. Sommigen eisen dat dit minstens één maand vooraf besproken wordt, anderen vragen een periode van zes maand of meer. Vaak valt de gezinsvakantie niet onder de achttien respijtdagen, maar soms wel of zijn er restricties die gelden. Langdurige ziekten van het kind worden soms vlot geaccepteerd als uitzonderingen, soms enkel met een doktersattest. En soms is ook het aantal ziektedagen beperkt. Als je het opvangplan niet naleeft, kunnen de gevolgen sterk verschillen. Als je je kind niet brengt op de afgesproken dag, kan het zijn dat je voor die dag het inkomenstarief moet betalen, maar het kan ook dat de voorziening je dan het maximumtarief aanrekent. Ik heb zelfs al een aanbieder gezien die 50 euro voor een dag afwezigheid vroeg, ver boven het maximumbedrag dus. Ik kan niet anders dan weer hetzelfde besluiten: bespreek vooraf hoe het opvangplan tot stand zal komen, wat er wel en niet onder respijtdagen valt en hoeveel er zijn, wat er gebeurt bij ziekte of vakantie, hoe en hoe

andere soms (impliciet of expliciet) enkel tot kansengroepen⁹⁸. Je kunt het best informeren bij je gemeentebestuur of bij je Huis van het Kind hoe het zit (en eventueel ook eens kijken in een naburige gemeente). Je kan ook spreken met ouders die er komen, om te zien of het misschien iets voor jou is. Op achttien plaatsen in Vlaanderen wordt dit nog extra aangevuld met een zogenaamde KOALA-werking (afkorting voor Kinderen OuderActiviteiten voor Lokale Armoedebestrijding). Daar werken kinderopvang en Huis van het Kind (met ontmoetingsplaats) nauw samen en richt men zich expliciet tot kansengroepen. Dat is het geval in Ieper, Kortrijk, Roeselare, Antwerpen, Hoboken, Gent, Geraardsbergen, Aalst, Brussel, Vilvoorde, Leuven, Tienen, Hasselt, Heusden-Zolder, Sint-Truiden, Beringen, Bilzen en Tongeren.

WAT ALS JE KIND SPECIFIEKE ONDERSTEUNINGS- BEHOEFTE HEEFT?

Wanneer blijkt dat niet alles vanzelf gaat en je kind extra ondersteuningsbehoefte heeft, dan verandert er veel. Als je kind geboren wordt met een beperking, of je ontdekt dat na enkele weken of maanden, dan kom je plots in een rollercoaster van emoties terecht. Hoe moet dat dan met de kinderopvang? Onderzoek toont dat – naast alle andere zorgen die op je afkomen – dit ook belangrijke financiële consequenties heeft. De extra zorgbehoefte kunnen, naast een emotionele, ook een hoge financiële prijs hebben. Bovendien blijkt dat heel vaak moeders van een kind met extra ondersteuningsbehoefte minder gaan werken en dat doet het gezinsinkomen net dalen, terwijl de uitgaven toenemen.

Misschien was je kind al ingeschreven in de kinderopvang en twijfel je nu of het nog wel welkom is en of dit wel een goede keuze is. Uit interviews blijkt steeds weer dat ouders een grote schroom hebben om die vraag aan hun kinderopvang te stellen.⁹⁹ Daarom is het net belangrijk om te weten